

Uluslararası

Olaylar ve Sorunlar

İRAN

İran denince hemen, aklımıza gelen Şah, petrol, SAVAK, ordu, Ortadoğu jandarmalığı gibi özelliklere artık çok önemli bir tane daha eklendi: Bir yılı aşkın bir süredir bastırılmayan, tam tersine giderek genişleyen ve artık hayatın bir parçası haline gelen toplumsal olaylar. İran'da toplum, boykotlar, grevler, kitle gösterileri ile harekete geçmiş durumda. Bu hareket bize, bir ülkede devletin baskı ve zor yöntemlerinin en son sınırına kadar kullanılmasına karşı toplumsal muhalefetin engellenemeyebileceğini gösteriyor. İran'ın dünyada üçüncü büyük polis örgütü olan polisine, en yetkin silahlarla donatılmış 700.000'lik ordusuna, özel yetiştirilmiş birliklerine, onbinlerce Amerikalı «askeri danışman»ına, İsrailli komandolarına, v.b., v.b. karşı olaylar bastırılmamaktadır. Bu nedenlerle İran'ı dikkatle izlemek gerek. Ayrıca İran'daki muhalefet hareketi yerel özelliklerinin ağır basmasına karşı evrensel özelliklere de sahip. Yoğun bir hareketliliğe sahne olması beklenen önümüzdeki tarihi dönemin toplumsal hareketlerinin bir öncüsü, habercisi olabilir. İran «olayı»nın bize, muazzam yetkinliğe ulaşmış devlet aygıtlarına karşı verilen/verilecek mücadele ve bu tür toplumsal olayların kısa zamanda kazandığı uluslararası boyutlar konularında sunduğu dersleri mutlaka çıkartmalıyız.

Ayrıca en önemli sorulardan biri de şüphesiz hareketin nereye, nasıl, gidebileceğidir. Rejimin istikrarını uzunca bir dönem bozmuş büyük karışıklıklar olarak geçip gidecek midir İran'daki olaylar? Mümkün değil; İran'da artık «eskiye dönüş» olmayacak. Ama değişim ne yönde gerçekleşecek? Bir siyasal düzen değişikliği ile sınırlı mı kalacak? Yoksa bir toplumsal düzen değişikliği mi olacak? Bu soruların cevaplanmasına katkıda bulunmak amacıyla İran tarihine ve bu ülkenin ekonomik-toplumsal durumuna eğilmeye çalışacağız.

YÜZYIL BAŞINDAN BUGÜNE...

İran'ın bugünkü toplumsal manzarasını ortaya çıkartan gelişmelerin köklerini 20. yüzyıl başlarındaki siyasal değişimlerden itibaren izlemek doğru olacaktır. 1905 yılında tüccarlar, bankerler, ulema ve müctehidler* muhalefette birleşmişlerdi. Şah'ın aşırı masraflarını, bakanların yolsuzluklarını, ağır gümrük tarifelerini protesto ediyorlar, «baş-

vekil»in azlını, bir meclis kurulmasını ve anayasa yapılmasını istiyorlardı. 1794'den beri başta bulunan Kaçar Hanedanından Muzaffirüddin Şah, muhalefetin bu taleplerini yerine getirmek zorunda kaldı. Ancak gerekli yasayı 30 Aralık 1906'da imzalamasından beş gün sonra öldü. Yerine geçen oğlu Muhammed Ali bir yıl geçmeden, kurulan meclisi topa tuttu ve kapattırdı.

Bu tarihlerde İran'da iktidarın baş destekçileri, ülkeyi bölge bölge paylaşan İngiltere ve Çarlık Rusya idi. Rusya 1879'da Tahran'da bir Kazak tuğayı kurmuştu. İngiltere de güneyde İngiliz subaylarının yönetiminde göçebe aşiretlerden asker toplayarak bir ordu oluşturmuş, buna Güney İran Alayı adı verilmişti. Bu ordu, İran hükümetinin resmî jandarması olarak tanınıyordu.

Sonuç olarak İran, kuzeyde Rusya güneyde İngiltere'nin egemenlik bölgelerinin yanısıra orta bölgelerinde de kısmen Almanya'nın etkisinde bir bölgenin oluşmasıyla üçe bölünmüştü.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin Çarlık Rusya ile İran arasında yapılmış tüm anlaşmaları feshedip İran'dan çekilmesinden ve Almanya'nın da savaştan yenik çıkmasından yararlanan İngiltere bütün İran'a yerleşti. Bir sözleşme ile «İran'ın ordusunu, ekonomisini, maliyesini ve gümrük politikasını denetleme hakkını» olarak konumunu yasallaştırdı.

Ancak kısa zaman sonra patlak veren ayaklanmaların, protesto gösterilerinin ardından, Rıza Han darbe ile iktidara geldi. İngilizler İran'dan resmî olarak çekildiler. Çekilirken kendilerine ait ne varsa kullanılmaz, yararlanılmaz hale getirdiler ve tazminat gerekçesiyle ne buldularsa elkoymadılar.

* Müctehidler ayet ve hadisterde bildirilen işlerin kıyas yoluyla hükümlerini aktaran din adamlarıdır. Yani bunlar yeni bir olayla karşılaşıldığında olayı İslamın kurallarına göre değerlendirip nasıl davranılması gerektiğini açıklarlar, bu bakımdan halk üzerinde doğru-
dan yönlendirici bir etkileri vardır. İran'da din adamları genel olarak demokratik talepler öne süren muhalefet hareketlerinin içinde aktif biçimde yer almışlardır. Meşrutiye geçişindeki rolleri bunun bir göstergesidir. Bu konuya ilerde daha geniş değineceğiz.

PETROL VE ORDU

Ancak bundan hemen iki yıl sonra yapılan bir petrol anlaşması, hem bu geri çekilme hem de Rıza Han'ın darbesi konusunda fikir vericidir. Bu anlaşmaya göre Rıza Han'la başlayacak bir Pehlevi Hanedanının kurulması ve ordunun güçlendirilmesi için vereceği yardımlara karşılık İngiltere'ye İran petrolünü çıkarma hakkı veriliyordu. 1908'de bulunan petrol, ülkenin kaderini belirleyici rolünü oynamaya başlamıştı. 1909'da kurulan Anglo-Iranian Company'nin söz konusu darbe için 1 milyon Sterlin harcamış olması, İran petrolünün ne kadar önemsendiğini gösterir.

Darbeyi gerçekleştiren Rıza Han, aslında Kazak tugayının eski bir başçısıydı. O darbeye Kaçar Hanedanını indirdikten sonra Tabatabai başkanlığına bir hükümet kurulur. Rıza Han bu kabinede savaş bakanıdır. Ama kısa zamanda ordu ve yönetim üzerinde etkinliğini iyice artırır ve 1923'de başbakan, 1925'de ise parlamentonun da onayıyla «Rıza Şah Pehlevi» olur.

Rıza Şah ilk iş olarak ordunun yeniden-örgütlenmesine girişir. Orduya verilen önem çok açık görülmektedir: Örneğin 1922 yılı bütçesinin % 47'si askerî harcamalara ayrılır. Bunun nedeni de pek gizli saklı değildir: Yabancı devletlerden de destek alan Rıza Han kısa sürede batıdaki Kürtleri, merkezi İran'daki Lur'ları ve güneydeki Kaş'ları denetim altına alır, otoritesini güçlendirir.

Bu gelişmeler sonucunda rejimin iki temel dayanağı belli olur: Petrol ve ordu.

«PETROLÜN GELECEĞİ...»

Rıza Şah'ın askerî diktatörlüğü 1941 yılına kadar sürer. Bu tarihte İran'ı işgal eden İngiltere ve SSCB, Alman yanlısı Rıza Şah'ı tahtı oğlu Muhammed Rıza Pehlevi'ye devretmeye zorlarlar. Ülkede önce SSCB ve İngiltere'nin denetimine girer, ancak egemenlik kısa zamanda ABD'ye geçecektir. ABD dışişleri bakanlığının tavsiyesi ile ülkeye gelen Millspaugh, 1943'de İran maliyesinin tam yetkili genel müdürü olur. Schwarzkopf adlı bir Amerikan albayı da İran jandarmasını Şah'ın koruyucu birliği olarak yeniden-düzenler. ABD'nin İran'la bu kadar ilgilenişinin nedenlerini anlamak için Amerikalı bir uzmanlar komisyonunun Roosevelt'e verdiği bir rapora göz atmak yeterlidir: «Büyük bir güç olan petrolün geleceği», denmektedir bu raporda, «artık Amerika kıtasında değil. Dünya petrol üretiminin ağırlık noktası artık Meksika Körfezi ve Karaipler bölgesinde Basra Körfezi çevresindeki alana doğru kaymaktadır. Bu gelişme gelecekte de sürebilir ve kesin bir değişime yol açabilir».

ABD'nin ilgisinin bir başka nedeni de Sovyetler Birliği'nin İran konusundaki tutumudur. 1942'de imzalanan bir anlaşmayla Müttefiklerin İran'da her sınıftan gerekli gördükleri kadar askerî birliği üslemlerecekleri saptanmıştır. Ancak anlaşmaya göre bu birliklerin 1946 Mart'ına kadar bu ülkeden çekilmeleri de gerekiyordu. SSCB bu tarihte birlik-

lerini çekmedi. Sovyet birlikleri kuzey bölgeleri ile ilgili bir petrol anlaşması imzalanana kadar İran'da kaldılar.

Bu «ortak tehlike» İran ve ABD egemen çevrelerinin yakınlaşmasını artırdı. O dönemde başgösteren bağımsızlık ve sosyalizm mücadeleleri kolayca engellendi. 1945'de sendikalarda örgütlenen Tudeh partisinin öncülüğünde bir hareket başlamış, 1946'da örgütlenme özgürlüğü için grevler yapılmıştı. Eylül'de Azerbaycan ve Huzistan'da bağımsızlık hareketleri patlak vermiş, hattâ Kürdistan'da bağımsız bir Mahabad Kürt Cumhuriyeti kurulmuştu. Ancak ordu bu hareketleri bastırdı. Schwarzkopf'un komutasında bir ordu 1947'de Kürdistan'a yürüdü, 20.000 kişinin ölümüyle sonuçlanan seferle Kürt Cumhuriyeti'nin topraklarını yeniden İran'a bağladı.

CIA'NIN İLK SINAVI

Bu «tehlike»ler atlattıktan sonra İran yine istikrarlı bir düzene kavuşmadı. II. Dünya Savaşı'ndan çıkıldığında İran ekonomisi çok kötü bir durumdaydı. Bu durumun yarattığı huzursuzluk en başta İngiltere'ye karşı tepkilere neden oluyordu. Çünkü petrolün büyük bir zenginlik kaynağı olduğu artık görülmüştü ve petrol tekeli İngiltere'nin elindeydi, İngiltere bu alanda muazzam bir sömürüyü gerçekleştiriyordu. 1950 yılında Anglo-Iranian Company'nin kârı 180-200 milyon Sterlin arasındaydı. Bu kârı İran'ın aldığı pay ise sadece 16 milyon Sterlin, yani % 9'du. Oysa İngiliz hükümetinin aldığı vergi bile 50,5 milyon Sterlin'de bulunuyordu. Halkın hoşnutsuzluğu yükselince —özellikle din adamları ve bazı aydınlar bu hoşnutsuzluğu siyasal talepler biçiminde dile getiriyorlardı— şirket İran hükümetine % 50 pay vermeyi önerdi. Hükümet bunu kabul etti. Fakat bu arada yapılan seçimler nedeniyle öneri yasallaşmadı. Seçimlerden geniş bir devletleştirme programına sahip olan Milli Cephe büyük başarıyla çıktı. 1951'de Milli Cephe'nin önderi Musaddık başbakan oldu. 1 gün içinde petrol devletleştirildi. İngiltere buna karşı İran'ı ekonomik ablukaya aldı. Fakat Muhammed Musaddık taraftar kazanmayı sürdürüyordu. Denetimini sağlamlaştırmak, dizginleri tam anlamıyla eline almak için 1953 yılında senatoyu dağıttı. Meclisten kendisine özel yetkiler çıkarttı. Bu gelişim çeşitli çıkar çevrelerini muhalefette birleştirdi. Ancak Musaddık'ın politikasına karşı asıl muhalefet çeşitli dış güçlerle çıkar birliği yapmış kesimlerden geliyordu. Bunlar parlamentodaki temsilcileri aracılığıyla bu meclisin işlerliğini bozup hükümetin iş yapmasını engellemeye çalıştılar. Ancak Musaddık'ın halkla iyi bir diyalogu vardı, bu oyunları açıkladı ve bir referandum düzenledi. Bunun sonucunda parlamentoyu da dağıttı. (Musaddık'ın otoritesinin böylece güçlenmesine din adamları karşı çıktılar; onlar devlet gücünün artmasına, siyasal yetkilerin tek elde toplanmasına rıza göstermiyorlardı.)

Musaddık'ın parlamentoyu dağıtması ABD'nin müdahalesine bahane oldu. ABD, «demokrasiyi ko-

rumak ve komünist yayılmayı önlemek» için harekete geçti. Bu zamana kadar beklemesi de nedsiz değildi. İngiltere'nin egemenliğinin kırılması ve ülkeden tam anlamıyla «kovulması», dolayısıyla kendisine yer açılmasını bekliyordu. Gerçi petrolünü devletleştiren bir azgelişmiş ülke yönetimi *genelde* Batı'nın çıkarları açısından tehlikeydi ve üstelik başka ülkelere de «kötü örnek» olabilir, tehlikeyi yaygınlaştırabilirdi. Ama ağırlıklı İngilizlerin denetiminde bulunan İran petrolü üzerinde ABD'nin aşağıda sözünü edeceğimiz girişiminden sonra Amerikan şirketlerinin de eşit haklara sahip oldukları gözönünde tutulursa ABD'nin olaylara belli bir noktaya gelinece kadar müdahale etmemesinin fırsatçı niteliği görüldü.

İşte bütün bu nedenlerle CIA harekete geçti ve «CIA'nın dış ülkelerdeki ilk başarılı darbesi» diye adlandırılan girişimiyle Musaddık devrildi. İlk girişim başarısızlıkla sonuçlanmış, Şah ülkeden kaçmak zorunda kalmıştı. Ancak Amerikan dolarları ve tanklar, çok zaman geçmeden durumu değiştirdiler. Bir hafta içinde Musaddık tutuklandı. Savaş sırasında Hitler yanlısı olduğu için Müttefikler tarafından tutuklanmış bulunan General Zahidi darbeye önderlik ettikten sonra başbakan oldu. Şah da ülkesine döndü. Musaddık'dan «temizlenmiş» İran, Batı devletlerinin Şah'a ilk büyük armağanı oldu.

Böylece kısa süren bir değişikliğin ardından İran'da yine «her şey eskiye döndü»: Başta ABD olmak üzere emperyalist devletlere verilen petrol ayrıcalıkları, bunun karşılığında sağlanan yardımlar ve kazanılan kârlar... Ve bu kârların büyük bölümüyle kurulan güçlü bir ordu. Baskı ve denetim mekanizmasına 1957 yılında önemli bir ek yapılır; devlet aygıtı, gizli polis servisi —ünlül SAVAK— ile takviye edilir.

AK «DEVİRİM» VE ALTINDA YATANLAR

1960'lardan sonra İran'ın gelişiminde önemli değişiklikler olur. Şah, ülkesine kazandırmak istediği uluslararası konuma uygun olarak ülkesinde birtakım köklü düzenlemeler yapmak ister. 1961'de parlamento kapatılır ve bütün yönetim kararları İran hükümeti aracılığıyla Şah tarafından alınması kabul edilir. Şah, «Ak Devrim» programını ortaya atar.

Bu program görünüşte halkın yaşantısının düzenlenmesi amaçlamaktadır. Ancak bu arada devlet denetimi en uzak kırsal alanlara kadar yayılabilecek, ayrıca onbinlerce aydın kadrosu da ordu, polis ya da başka devlet hizmetlerine sokularak, devlet gücünün etkinleştirilmesinin yanı sıra bu kesimlerin de denetim altına alınmasını kolaylaştıracaktır.

Ancak Ak «Devrim» yalnızca Şah yönetiminin ülke içine yönelik düzenlemelerinden ibaret değildir. Bu atılıma yol açan daha temel bir güdü vardır. Şah bu yıllarda İran'da kapitalizmin geliştirilmesini, böylece İran'ın dünya (emperyalist) ekonomik sistemi içinde daha rahat uyum gösteren bir «birim» haline gelmesini amaçlamaktadır. Fa-

kat bununla da sınırlı değildir Şah'ın hedefleri. Ona göre İran, kapitalist gelişmesini bölgede etkili, en güçlü devlet olabilecek biçimde ileri götürmelidir. Bu ekonomik güç, modern bir askerî güçle takviye edilmeli, böylelikle İran bir *alt-metropol*, emperyalist sistemin Ortadoğu Jandarması, Körfez Bekçisi olmalıdır.

Ak «Devrim»in öngörülen hedeflerinden hangilerinin ne kadar gerçekleştirildiğine bir bakış, bu girişimin temel amaçlarını daha da açık ortaya koymaktadır. «Eğitim ordusu», «sağlık ordusu» adlarıyla oluşturulan çeşitli örgütler, Ak «Devrim»in propagandasını yaparken Şah ve çevresinin en çok öne sürdüğü öğelerdi. Ancak, eğitim ordusunun, üniversitelerde yer olmadığından ötürü boşa kalacak ve düzen için tehlike oluşturabilecek olan 50.000 lise mezunu genci denetim altına sokmak dışında pek bir yararı olmadı. Eğitim ordusunun hareketlilerinden 10 yıl kadar sonra, hâlâ ülke nüfusunun % 70'i okuma-yazma bilmiyordu. Sağlık ordusu için de benzer bir durum sözkonusuydu: yine «devrim»den 10 yıl kadar sonra İran'da 2.872 kişiye bir doktor düşüyordu. Yani Ak «Devrim»in gürlürlüğü biçimde ilân edilen «insancıl» hedefleri aslında kof bir hareketlilikten başka bir şey sağlamadı.

Buna karşılık, Ak «Devrim» sırasında ve sonrasında şu ya da bu ölçüde gerçekleştirilen hedeflerin tümü, İran'ın yukarıda sözü geçen yönelimini ortaya koymaktadır. Örneğin toprak reformu, uygulanabilmiştir. Geniş köylü yığınlarının hayat koşullarında pek bir düzelenin meydana geldiği söylenemez, ama toprak ağalarının konumları sarılmış, öte yandan azımsanmayacak bir emek-gücü potansiyeli yaratılmıştır.

Yine gerçekleştirilen hedeflerden biri, «ordunun güçlendirilmesi» maddesidir. Bunu sağlamak için Şah'ın hızla modern silahlar temin etme yönünde gösterdiği çabalar, onun elde etmek istediği alt-metropol konumunu kendisine vermek düşüncesinde olan ABD tarafından hayli anlayışla karşılanmış, kendisine gereken yardım edildiği gibi, Şah'ın Sovyetler Birliği'nden silah satın almasına da ses çıkartılmamıştır. 1967'de Şah SSCB'den silah satın aldığı ABD'nin ilk kez kendisinden silah alan bir ülkenin SSCB'den de silah almasına ses çıkartmayışı, bir tek nedene dayanabilir: O da ABD'nin İran'ın mümkün olduğu kadar çabuk güçlendirilmesini istemesidir.

Şah'ın kapitalist gelişme doğrultusundaki politikasını yürürlüğe koyarken, bunun ülke içinde yaratacağı sarsıntıyı hesaba katmaması mümkün değildi. 1960'ların başlarında birtakım öğrenci olayları ve tek tük ayaklanmalar da meydana gelince, İran'a SAVAK'ın estirdiği terör havası egemen kılındı. En ufak muhalefetin filizlenmesini önlemek için çok şiddetli bir baskı düzeni kuruldu, Aras Irmağında «bulunan» cesetlerin sayısı gün geçtikçe arttı.

Bundan başka, yeni politika sanayi yatırımlarının artmasını, sanayi tesislerinin çoğaltmasını, yaygınlaşmasını gerektirdiğinden, bu da birden kalaba-

İklaşacak bir işçi sınıfının oluşması anlamına geldiğinden, sanayileşme-kapitalist gelişme süreci içinde işçi sınıfının pürüz çıkartmaması da güvence altına alınmaya çalışıldı. İşçileri birçok bakımdan sınırlayan bir sürü yasa çıkartıldı bu amaçla.

Ak «Devrim»den 8-10 yıl sonra iyice belirgin biçimde ortaya çıkan birtakım gelişmeler, İran'ın 1960'lardan sonra yaşadığı değişim süreci konusunda burada sunulan açıklamayı doğrular niteliktedir. Bu yıllarda sürekli olarak, bir sanayici «müteşebbis» sınıfın yaratılması, güçlendirilmesi için çalışılmıştır. Vergilerin ağırlıkla küçük-burjuva kesimlerin sırtına bindirilecek biçimde düzenlenmesi bu yönde bir önlemdir. Fakat bundan daha önemlisi 1975 yılında meydana gelen toplu tutuklama olaylarıdır.

Bu yılda yüzlerce iş adamının ve devlet görevlisinin tutuklanması, genellikle yükselen toplumsal huzursuzluk karşısında, bu huzursuzluğa son vermek için başvurulmuş bir yatıştırma önemi olarak değerlendirilir. Ancak burada kesinlikle ön plana çıkartılması gereken bir başka neden sözkonusudur.

Kapitalizmin, sanayiın yeni geliştirilmeye çalışıldığı hemen hemen bütün azgelişmiş ülkelerde görüldüğü gibi, İranda'da bir dönem, genellikle ticaret, tefecilik, hattâ rüşvet gibi yollardan zenginlik elde eden bir kesimin palazlanmasına ortam yaratılmıştır. Bu kesimden insanların, devletin çeşitli kademelerinde görev almışlar, ayrıcalıklı bir konum sahibi olmuşlardır. Sonuçta bunların elinde önemli tutarlarda para biriktirmişler.

Fakat bunlar, elde ettikleri zenginlikleri üretken biçimde yatırmaktan çok özel hayatlarının zenginleşirmeye çalışan kimselerdir ve bu nitelikleriyle de sanayileşme atılımı için elverişsizdirler. Dolayısıyla, sanayileşme atılımı için ya bu kesimin sanayi yatırımcılığına yönlendirilmesi ya da bu işi, işlevi yerine getirecek başka bir kesim yararına elindeki imkanları terke zorlanması gerekmektedir.

İşte 1975'de devlet içindeki yerlerinden uzaklaştırılan, hattâ tutuklanan kimseler bu «üretken yatırımcı olmayan zenginler»dir. Aynı yıl, sanayi burjuvazisi diye adlandırılabilen kesimlerin de ortaya çıkıp devletin elinde muazzam bir ekonomik ve siyasal gücün yoğunlaşmasını eleştirmeleri, koruyucu önlemler, ücretleri hedef alan bir istikrar politikası v.b. talep etmeleri raslantı değildir. Bu «eleştiriler» iki yıl sonra, uzun bir süre başbakanlık yapan Huveyda'nın yerine Amuzegar'ın getirilmesine ve içinde burjuvazinin dolaysız temsilcilerinin yer aldığı, ağırlıkla teknokratlardan oluşan bir hükümetin başa geçmesine yol açacaklardır.

Burjuvazinin elde ettiği çeşitli uzlaşmalara, tavizlere karşılık, geniş halk yığınları kapitalist gelişmenin hızlandırıldığı yıllarda hayat koşullarında hiçbir düzelme yaşamayacaktır. Üstelik asalak zengin kesimi kapitalist gelişme sürecinin gereklerine uygun olarak, belli konumlardan uzaklaştırmak v.b. için girişilen yoğun tutuklamalar, bu tu-

tuklamalara gerekçe olarak gösterilen büyük rüşvet ve yolsuzluk olayları, halkın gözünde devletin saygınlığını tümüyle yok etmişlerdir. Bunun sonucunda Şah Ak «Devrim»den halkın gözünde biraz daha kararmış olarak çıkacak ve bir süre sonra da halkın düzene karşı eylemli muhalefeti başlayacaktır.

İran'ın ekonomik durumuna kısa bir bakış, bu ülkedeki toplumsal hayatı gözlerimizin önünde biraz daha somut canlandırmamızı sağlayabilir.

EKONOMİK DURUMA BİR BAKIŞ

İran ekonomisinin özellikle son yıllarda zenginlik ve sermaye artışı bakımından geliştiği söylenir. Gerçekten de I. Kalkınma Planı (1948-56) 350 milyon dolarlık bir harcama kapasitesi öngörürken, V. Plan'da (1973-78) bu sayının 69 milyar dolara ulaşmış olması buna kanıt olarak gösterilebilir. Ancak İran ekonomisinin temel sorunlarından biri olan, dışa sermaye akışı hesaba katıldığında görünüm değişmektedir. 1976 Mart'ı ile 1978 Mart'ı arasında 3,5 milyar dolar, yani İran'ın petrol ve doğal gaz dışındaki toplam ihracatının 6 katı tutarında para ülke dışına çıkartılmıştır. Sanayileşmenin gerektirdikleriyle birlikte toplam ithalat, büyük artışlar göstermektedir (30 milyar 49 milyar Riyal'den 795 milyar Riyal'e; son 20 yılda 40 kat artış). Buna karşılık ekonominin temel direği olan petrol ihracatı sözü geçen süre içinde 5 kat artmıştır.

Ihracatın % 97'sini petrol oluşturmaktadır. Kalkan % 3'ün % 90'ı ise hammaddeler ve el halısıdır. Petrol dışındaki ihracatın durumu, İran sanayiinin ve tarımının geriliğinin açık bir göstergesidir.

Genel duruma bakacak olursak: Dış ticaret denesinde büyük açık vardır, sanayiın büyümesi yetersizdir, tarım giderek çökmektedir. Bütün umutlar petrole bağlanmıştır; fakat önümüzdeki yıllarda dünya petrol piyasasında bir talep azalması beklenmektedir ki, bu, İran ekonomisi için neredeyse yıkım demektir.

Çeşitli ekonomi bilimcileri ve gözlemcileri, İran'ın ekonomik durumunu biraz olsun düzeltilebilmesinin önkoşulunun sanayileşmede yattığını söylemektedirler. Gerçekten de, tarımın giderek zayıflaması, 1990'larda petrol rezervlerinin yetersiz hale gelmesi ihtimali gibi etmenler, sanayileşme ihtiyacını daha da acılaştırmaktadır.

SANAYİ

Aslında İran'ın sanayileşme bakımından birtakım avantajları yok değildir. Maden ve tarımsal hammaddelere sahiptir. Petrol karşılığı dışardan bol mali ve teknik yardım alabilir. Devlet, bu koşullardan da yararlanarak yoğun bir sanayileşme için çalışmaktadır. Bunun sonucunda sanayi, kapitalist gelişme atılımının yapıldığı 1965-75 yılları arasında yılda ortalama % 15,2'lik bir hızla büyümüştür. Planda da devlet, sanayi yatırımlarının % 60'ını üstlenmiştir.

Birikim 46-47/16

Ancak yine de, üretimi artırma yolunda birçok engel bulunmaktadır. İran mamullerinin dünya piyasasında rekabet gücü yoktur; iç pazar gelişmemiştir, çok yavaş gelişmektedir; üretim neredeyse sadece tüketim malları sektöründedir.

Modern kapitalist işletmeler, aşağı yukarı hiç teknik araç kullanmayan küçük zanaatkarların egemen olduğu geleneksel sektörlerin yamabasında kurulmaktadır. 250.000 işçi istihdam eden 2.000 işletme ile 2 milyon insanın çalıştığı yüzbinlerce küçük atelye bir aradadır. Bir tanesinde ortalama iki kişinin çalıştığı 860.000 atelyede toplam emekgücünün % 80'inden fazlası toplanmıştır. Sadece 138 işletme 500'den fazla işçi çalıştırmaktadır. Bunlar, üretkenliğin ne kadar düşük, kapitalizm-öncesi ilişkilerin ne kadar etkili olduğunu göstermeye yeter. Bu atelyeler ve buralarda çalışan insanlar, sanayileşme süreci için önemli bir sorun oluşturmaktadırlar.

İran modern sanayi işletmelerinin bir talihsizliği de, ağırlıkla ailesel emek-gücünün kullanıldığı küçük atelyelerde maliyetin bir hayli düşük olmasıdır. Büyük sanayi ise genellikle hammaddelerini ve üretim araçlarını ithal etmekte, sadece küçük bir azınlık lüks tüketim malları üretmektedir. Fakat bu tüketiciler de yabancı mallara rağmet göstermektedirler. Büyük sanayi, genellikle basit montaj fabrikalarından oluşmakta ve malını sunduğu tüketici kesimin bulunduğu yerlerde yoğunlaşmaktadır (örneğin % 65'i Tahrân ve çevresindedir).

Kırsal alanlarda küçük işletmeler piyasaya egemendir; bu, iç pazar bütünlüğünün kurulmasını engellemektedir.

TARIM

Sanayiın bu işler acısı durumu, tarıma kıyasla yine de eheni şer kalmaktadır. Toprak reformu sonucunda büyük toprak sahipleri ekonomik güçlerinden hiçbir şey yitirmeyerek, aldıkları tazminatlarla başka işlere girişmişlerdir. Topraksız 3,5 milyon aileye dağıtılan topraklar ise sadece gücsüz bir kır küçük-burjuvazisi ile öte yanda emekgücünden başka satacak bir şey olmayan kesimlerin oluşmasına yol açtı.

Toprak reformu, tarım ürünlerinde planlanan artışı da sağlamadı. Hattâ bir canlanma bile olmadı. Üstelik kırsal nüfus 5 milyon artarken ekilebilir toprakların alanı hiç genişlemedi. Bunların nedeni, toprak reformu yürürlüğe konurken, yeni, işleyebilecek bir sistem kurulması için gerekli ön hazırlıkların yapılmamasıydı.

Nüfus artışı ve bazı kesimlerin gelir düzeylerinin yükselmesi gibi nedenlerle, gıda maddeleri talebi yakın zamanda yılda % 14'lük bir artış oranına ulaştı. Oysa tarım ürünleri 1960'lardan sonra yılda ancak % 1'lik bir artış gösterdi. Görülüyor ki, tarım alanları hiç de az sayılmayacak bir ülke olan İran, hemen bütün azgelişmiş ülkelerin büyük önem verdikleri tarım sektörünü adeta bir kenara atmıştır. Tarım, ülke ihtiyacını karşılamaya bile yetmemekte ve petrol gelirlerinin % 10 ile

20'si arasında bir tutar, tarım ürünleri ithaline gitmektedir.

PETROL

Petrol İran'da ekonominin odak noktası. Kalkınma planları petrolden elde edilecek kârlara dayanıyor. 1968'de 817 milyon dolar olan petrol gelirinin, 1972-73'de 2.250 milyon dolar'ı ve 1975-76'da 19.100 milyon dolar'ı bulduğu düşünülürse, bunu garip karşılamak gerek. Petrol gelirlerinin kalkınma planlarında genişlemelere, çeşitli projelerin finanse edilmesine imkân yaratmalarının yanı sıra, bir önemli işlevleri daha var: Şah bunlardan azımsanmayacak bölümünü, Batı şirketlerinin hiselerini satın almak v.b. yollarla «dost ve mütefikleri»yle arasındaki bağları sıkılaştırmak için yatırıyor. Petrol aynı zamanda birçok büyük devletin İran'la arayışını iyi tutmasına neden oluyor.

Bunlara karşılık ekonominin tümüyle petrole bağımlı olması birçok sakıncayı da getiriyor. Petrol üretiminin ülkedeki genel sanayileşmeye katkısı olmuyor, öteki sektörleri hareketlendirmiyor, pek az emekgücü değerlendirebiliyor (toplamın % 0,5'i), çıkarımı dışardan sermaye ve teknoloji ithalini gerektiriyor —bunun sağlayacağı gelişmeden pek söz etmek mümkün değil, çünkü az önce belirtildiği gibi, petrol sanayi öteki sanayi dallarını fazlaca etkilemiyor; aksine yabancı sermaye ve teknolojinin bağımlılık mekanizmaları oluşturulmasındaki rolleri bu durumda ön plana çıkıyor. Petrole bağımlılığın en önemli sonucu ise, bu üründen sağlanan gelirlerde düşmeler olduğu zaman ortaya çıkacak herhalde: Dünya piyasasında talebin azalması İran ekonomisi için yıkım demektir.

İran'ın doğrudan petrol ihracı dışında sözü edilen değer iki gelir kaynağı daha var: Doğal gaz ve petrokimya ürünleri ihracı. Ancak Sovyetler Birliği dışında bütün ülkelerin toplamından daha fazla doğal gazı sahip olan İran, bu üründen petrol gelirinin % 25'i kadar gelir elde edebilmektedir. Cezayir, Hollanda ve Suriye gibi ülkelerin bu alandaki rekabeti nedeniyle gelirinin büyük bir artış göstermesi de güçtür. Petrokimya ürünleri için ise, birçok ülkede kurulan tesislerle rekabet zorunluluğu daha da kritik bir durum yaratmaktadır. Üstelik İran'da bu tesisler daha pahalıya mal edildiği gibi, ülke içi talepte artış görülmektedir ve bunun sonucunda uluslararası piyasada rekabet gücü de azalacaktır. Görüldüğü gibi petrolün yerini alacak başka bir ürün yoktur.

Bütün bu olumsuz ekonomik koşullarına karşın İran Ortadoğu'da alt-metropol konuma erişmenin mücadelesini vermektedir. Petrol konusunda kendisiyle aynı avantajlara sahip Irak ve sanayii, tarımı kendisinden daha ileri durumda olan Türkiye ile, şimdiye kadar zaman zaman uçundan yakaladığı bu konum için yarışması gerekiyor. Bunun yanı sıra, İran'ın Şillîği, onun çevredeki sınımlı devletlerle (S.Arabistan, Emirlikler, Ürdün gibi) sıkı ilişkilerinde önemli bir engeldir.

Fakat bütün bu koşullardan daha önemlisi, emperyalist büyük güçlerin onayı. Belirli bir bölgede

Birikim 46-47/17

sivrilmesi bu büyük güçlerce istenecek devletin her şeyden önce ülke içinde istikrarını, düzeninin siyasal ve ekonomik sağlamlığını garanti etmesi gerekiyor. Bu açıdan İran'daki halk hareketi, Şah'a İran tahtını kaybettirmese bile emperyalist sistemin Ortadoğu sorumlusu olma şerefini kazanmasını önleyebilir.

OLAYLAR

Son dönemde ilk muhalefet girişimleri aydınlar ve öğrencilerden geldi. Çeşitli muhalefet kesimlerini temsil eden aydınlar hükümetçe çok çeşitli görüşlerin ifade edildiği açık mektuplar yolladılar. Ulusal Cephe'nin* yöneticileri Şah'ı ülkeyi kurtarmak istiyorsa İran Anayasası'na saygı göstermesi gerektiği konusunda uyarıyorlardı. Bunun yanısıra sistemin yeniden biçimlendirilmesini hattâ değiştirilmesini öneren, bunun için siyasal programlar sunan bir dizi açık mektup yayımlanıyordu. İran Yazarlar Birliği gibi demokratik güçler, demokratik kurumların yasallaşması, sansürün kaldırılması, aydınlarla ve sanatçılara hareket özgürlüğü tanınması gibi haklar talep ediyorlardı. Yazarlar Birliği, 20.000'e yakın insanın katıldığı bir «şair okuma toplantısı» düzenleyerek dikkatleri üzerine topladı. Fakat görüşler, talepler ancak çok üstü kapalı bir biçimde ifade edilebiliyordu. Yazarlar Birliği'nin 40 üyesince imzalanmış, 13 Haziran 1977 tarihli mektubu örnek alırsak, en fazla şunların söylenebildiğini görüyoruz: «Toplumsal ve ekonomik gelişme asla ülkenin doğal kaynaklarını dışarıya satarak ulusal gelirden sağlanacak artışa ve servetin eşitsiz dağılımının eşlik ettiği bir kişi başına-gelir artışına ilişkin veri ve istatistiklerin çoğaltılması demek değildir. Sanayinin gelişmesi, köyden göçenlerin kent nüfusunu ölüme geçilmez biçimde artırması ve bir kompradör ekonomisinin oluşması, gerçek gelişmenin yerini asla tutamaz...»

Ancak açık mektuplar v.b.nin yerlerini eylemli bir muhalefete bırakmaları için çok fazla zaman gerekmedi. Bir yandan yükselen kitle hareketleri, her yeri kaplamaya başladı.

Öğrenciler radikal bir biçimde harekete geçtiler. Üniversitelerde sınıflar dışında üç öğrencinin biraraya gelmesi yasaktı. Üniversite bahçelerinin asker kışalarından farkı kalmamıştı. Bu gibi koşullara karşı öğrenciler boykotlar, sokak gösterileri düzenlediler.

Bu arada çeşitli halk kesimlerinden de tepkiler gelmeye başlamıştı. Tahran'ın gecekondulu mahallelerinde halk gecekondularını terk etmemek için polisle ciddi çatışmalara girdi. Ekonomik grevler de daha önce görülmedik biçimde artmış, 1977'nin ilk 6 ayında tam 31 tane önemli grev yapılmıştı.

* Ulusal Cephe, Musaddık'ın «Millî Cephe»sinin devamı. Musaddık zamanından beri yerleşmiş olan «Millî Cephe» kavramı basın-yayın organlarımızda son olaylarla birlikte «uluslaştığı için biz de bu yeni kavramı kullanacağız bundan böyle.

Muhalefet hareketlerinin bu yayılması karşısında Şah'ın anlamlı bir Washington ziyaretinin ardından, Kasım ayında ordu ve polis hareketi geçti. Birçok ünlü yazar tutuklandı, mitingler SAVAK'ın örgütlediği çetelelere dağıtıldı, birçok öğrenci öldürüldü, muhalefet önderleri dövüldü, evlerine işyerlerine bomba atıldı.

Baskılar aktif direnişi bir an bastırды, ama bu çok kısa sürdü. Protestolar zaten hiç bitmemişti. Üniversitelerde genel boykot, açlık grevleri, basın toplantıları devam ediyordu. Bu dönemde dinî önderler «baskının kurbanlarıyla» dayanışma içinde olduklarını açıkladılar. Bu amaçla düzenledikleri bir dinî törene güvenlik kuvvetleri saldırdı. Baskılar dinî önderlere de yönelmeye de başladı, birçok gözaltına alındı, tutuklandı veya sürgün edildi.

«GÖSTERİLER», «GÖSTERİCİLER»...

Fakat tüm baskı ve zor yöntemleri sınırsız bir biçimde uygulandığı halde yönetim kalıcı bir başarı sağlayamadı. Bıçak kemiğe dayanmıştı artık. 1978'in ilk aylarından itibaren halk hareketi geçti.

Yönetim aynı yöntemleri kullanmayı sürdürdü. Ordu bütün gösterilere müdahale ediyordu. Dinin toplum hayatını en fazla biçimlendirdiği kentlerden biri olan Kum'da ordunun göstericilere ateş açması sonucu ilk kitle katliamı meydana geldi. Resmî ağzılara göre beş, olayı yaşayanlara göre ise yüzlerce insan öldü. Bunun üzerine protesto gösterileri kısa sürede birçok kente yayıldı. Dinî önderler Kum katliamını dinî geleneklere göre protesto ettiler. Katliamdan sonraki 40. gün olan 18 Şubat'ı Ulusal Yas Günü ilan ettiler. Bundan sonra protesto gösterileri giderek artan ve genişleyen bir biçimde Mayıs'ın ortalarına kadar sürdü. Bu arada ordu ve polis hemen her gösteriye ateş açtı. Bunun sonucunda çeşitli kentlerde ölenlerin sayısı birçok kaynağa göre 4.000'i aştı. Birkaç ay içerisinde verdiği bu kurbanlar halkı yıldırımdan çok düzene olan kinini bilemesine, aktifleşmesine yol açtı. Halk, ordunun göstericilere her ateş açtığında bu kez bunu protesto etmek için, her insan öldürülüşünde ona tören yapmak için sokaklara dökülüyordu.

Olayları bastıramayan hükümet, Mayıs sonlarında, kendini daha özgürlüğü ve demokratik bir kimlikte göstermek istedi. Bunun için bazı demokratik haklar tanıdı. Rastakız (Yeniden Doğuş) Partisi içindeki bütün kanatları hükümeti eleştirme özgürlüğü tanıdı. Gelecek yılki seçimlere kadar yeni partiler kurulabilecek, tüm partiler seçime katılabilecekti. Ancak bunların halkın gerçek talepleriyle ilgisi bile yoktu. Ağustos'da olaylar daha da genişledi. Ülkedeki çeşitli etnik gruplar; İsfahan, Shiraz, Şemhed'de Farslar, Tebriz'de Azerî Türkleri, Ahvaz'da Araplar, Kermansah'da Kürtler harekete katıldılar. Azerbaycan ve Kürdistan'da Kendi Kaderini Tayin Hakkı talebi tekrar ortaya atıldı. Buralarda halklar, resmen yasaklanmış olan dillerini —Kürtçe ve Türkçe— kullandıkları birçok gösteriler, toplantılar yaptılar.

Birlikim 46-47/18

Olayların bu yayılmasına karşı hükümet daha köklü «önlemler» alma gereğini duydu. İlk iş olarak 12 kentte sıkıyönetim ilan edildi. Ağustos'un sonlarına doğru ise çok büyük bir oyun sahneye kondu: Abadan'daki sinema yangını. Bu yangında 400'ü aşkın insan canverdi. İran'daki son hareketliğin başlangıcından beri Şah'ı hizmet yolunda canla başla çalışmış olan Batı basını bile olayın provokasyon niteliği taşıdığını kabul etmek zorunda kaldı. Bu Reichstag Yangını benzeri provokasyonun amacı açıktı. Dinî önderlerin sinemaya karşı olması, göstericilerin sık sık sinemaları tahri tepmesi, bu olayda da dikkatleri onların üzerine toplayacaktı ve kanıtlanamasa bile olayın faili olarak karalanacaklardı. Fakat başarılı operasyon başarılı bir propagandayla tamamlanamadı. Olayda karanlık birçok ilginç noktanın —İtfaiyenin çok geç gelmesi, itfaiye otolarının su depolarında su bulunmaması v.b. (bk. Nürmand'ın yazısı)— açığa çıkması, olayın göstericilerle pek ilgisi bulunmadığını ortaya koyuyordu. Ve şüpheler SAVAK'ın üstünde toplandı.

Bunun üzerine artan protesto gösterilerine karşı yönetim klasik taktiğe başvurdu: Amuzegar hükümeti istifa etti, Şerif İmamî başbakan oldu. Yeni hükümetin ilk işi bir düzen değişikliği vaatinde bulunmaktı. Dinî öğelerle, İslam kurallarının uygulanmasına öncelik tanınacağı açıklandı. Ülkedeki gazino ve kumarhaneler kapatıldı. İlerici muhalefete de yeni partiler kurma hakkı tanındı. Bunun sonucunda iki hafta içinde 14 tane parti kuruldu.

Fakat halk yalancı memeye kanmayacak kadar olgunlaşmıştı. Göstermelik birtakım vaatler değil köklü değişiklikler istiyordu: Monarşinin yerine demokratik bir cumhuriyetin kurulması, halk tarafından seçilecek bir parlamento, düşünce ve toplanma özgürlüğü, basın ve söz söyleme özgürlüğü, SAVAK'ın dağıtılması, bütün siyasal tutukluların serbest bırakılması, v.b.. Bir hayli sıkışan yönetim için tek çare kalmıştı: Yine ordunun gücüne başvurmak. Yalnızca Şah'ın gitmesi bile onun yarattığı sistemin, ancak bu sistemde varolabilenlerin, belli konumlar elde edebilenlerin de gitmesi demekti. Bu nedenle konumları sürdürdükleri için birleşmek, bütünleşmek zorundaydılar. Ordu ileri gelenleri de rejimin temel taşlarındandı.

Sıkıyönetim yasaları geliştirildi, toplantı ve yürüyüş yasağı kondu, hükümet kararları aleyhine yazı ve haber yayımlanması yasaklandı, geçici askerî mahkemeler kuruldu, «sıkıyönetim yasalarını çiğneyen, barış ve güvenliği tehlikeye düşüren ve Anayasa Monarşiyi karşı gelen herkes» idama mahkum edilecekti.

Bu kararlar hemen yürürlüğe kondu. 8 Eylül'de Tahran'da gösteri yasağını çiğneyen, Şah'a ve dolayısıyla Anayasa Monarşiyi karşı gelen İran halkı, yargılanmaya bile gerek görülmeden tanklardan ve helikopterlerden açılan ateşe öldürüldü. Böylece resmî açıklamalara göre yüze yakın, çeşitli basın ajanlarına göre ise bini aşkın insana hüküm infaz edilmiş oldu.

Ama verilen kurbanların sayısı hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Halk zaten ölümlü göze almış, her gösteride, her hareketinde öldürülebileceğini hesaplamıştı. Bu gösteri de ateş açılacağı bilinerek, dinî önderlerin yasaklamalarına karşın yapılmıştı. İnsanlar ölüm pahasına mücadeleyle katliyorlar ve ölümlerle, kendilerini ölüm korkusuyla durdurmaya çalışanlarla, gösterilerde kefen giyip yürüyerek adeta alay ediyorlardı.

8 Eylül'ün protesto gösterileri sürerken 18 Eylül'de Horasan'da bir deprem oldu. 20.000 kişinin ölümüne neden olan deprem, olayların durulmasına da yol açtı. Ancak bu durgunluk kısa sürdü. Ekim'in ilk günlerinden başlayarak, yeni boyutlar da eklenmiş olarak, hareket tekrar hız kazandı. Geniş çaplı grevlerle işçiler ve tüccarlar de rejime karşı hareket geçtiler. Devlet memurlarının büyük bir kesimi; bankalar, ulusal havayolları, posta hizmetleri, hastane, radyo, televizyon ve demiryollarında çalışanlar greve gittiler. Öte yandan İsfahan'da 30.000 petrol işçisi grevdeydi. Bunlara 13 Ekim'de askerî sansüre karşı greve giden, Tahran'ın iki büyük gazetesi de katıldı.

Bu grevlerin boyutlarını, en azından ekonomik önemlerini anlatabilmek için bir-iki veri aktarmakta yarar var: Örneğin devlet memurlarının 10 milyonluk İran emekgücünün 3 milyonunu oluşturdıkları düşünülürse maddî hayatın yeniden üretimindeki büyük rolleri ortaya çıkar. 30.000 işçi ise bütün petrol işçilerinin dörtte üçüdür. 40.000 petrol işçisinden 30.000'inin grevde olması, petrol üretiminin hemen hemen durması ve günde 60 milyon dolarlık bir zarar anlamına geliyor. Başkent Tahran, aynı zamanda ülkenin basın merkezidir. Dolayısıyla iki büyük gazetenin greve gitmesi ülke capında gazete haberleşmesinin kesilmesi demektir.

Grevlerin yanısıra İran'da hayatın bir parçası haline gelen gösteriler de devam ediyordu. Özellikle dinî geleneklere göre, önemli olayların 40. günü büyük gösterilerle anılıyordu.

ORDU HÜKÜMETTE

Kasım ayında, olaylar böyle sürerken yönetenler cephesinde bir değişiklik yapıldı: İmamî istifa etti, yeni bir hükümet kuruldu. Bu değişikliğin nedenini, amacını anlamak için sanırız kabine üyelerine bir göz atmak yeterli: Yeni hükümette Genel Kurmay Başkanı Azhari Başbakan, Tahran Bölgesi Sıkıyönetim Komutanı General Ovisi, Çalışma ve Sosyal Yardım Bakanı, Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı Amiral Habibullahi Kültür ve Sanat Bakanı, General Garabagi İçişleri ve Maliye Bakanı olarak görev alıyorlar örneğin. Bu hükümetle, ordunun dolaysız inisiyatifini artırmak ve olaylar karşısındaki hükümet tavrını daha kesin, daha etkili kılmak hesaplanmaktadır. Gerçi Azhari, hükümetinde sivil bakanların çoğunlukta olmasını öne sürerek, alacağı kararları mutlakla oca parlamentodan geçireceğine ilişkin güvenceler vererek, kendi hükümetinin «başka askerî hükümetlerden farklı» olduğunu iddia etmektedir. Ama bu

Birlikim 46-47/19

hükümetin başa getirilmesinin, devletin halka karşı savaşını yürüten genel komutanlığın elinde bütün yürütme gücünü toplamaktan başka bir anlam geleceğini düşünmek yine de oldukça güçtür.

Ancak askeri hükümetle olsun, başka biçimler altında olsun, ordunun halkın üzerine sürülmesi sadece tek yanlı sonuçları olan bir tutum değildir. İran ordusu, sahip olduğu muazzam insan ve silah gücüyle ülkeyi 3-4 kez ortadan kaldıracak niteliktedir. Gösterilerde halkın üzerine hiç duraksamadan ateş açıldığı, yüzlerce insanın bir çırpıda öldürüldüğü birkaç kez görülmüştür. Evet, bunlar işin bir —bugün için belirleyici— yanını göstermektedir. Fakat askeri gücün doğrudan doğruya halkın üzerine salınmasında rejim açısından bazı tehlikeler de bulunmaktadır. Askerleri somut siyasal olaylarla doğrudan ilişki içine sokmak, ordu üyeleri arasında siyasal tartışmalara, hattâ safşalmalara yol açabilir. En basitinden; halkın üzerine ateş açması istenen askerlerin çoğunluğunu 18-20 yaşında gençler oluşturmaktadır. Kendilerine çiçekler atan, onlara ateş açmadıklarında, müdahale etmediklerinde kendilerini sarılıp öpen, aynı dini dünya görüşünü büyük oranda paylaştıkları insanların, kendilerinin de görmemesine imkân bulunmayan bir sefalet ve baskıya dayalı saltanata karşı ayaklanmasını vahşice bastırma konumunda olmaya ne kadar dayanabilecektir İran askerleri?

Bu gerçekten düşündürücü bir sorudur. Yüksek düzeydeki yetkililerin her gün birkaç kez ordunun Şah'a bağlı olduğunu açıklamalarına bakılırsa, ciddi şüphelerin belirtileri görülmektedir. Ayrıca sayıca fazla olmasalar da bazı "ilginç" olaylar İran askerlerinin, en azından bir kısmının gelecekteki tavırları konusunda biraz daha fazla düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Halka ateş açmasını emreden üstünli öldürdükten sonra kendisini vuran bir asker, yine halka ateş açmayı reddettikleri için kurşuna dizilen birtakım asker ve subaylar görülmüştür. En son, 4 Kasım'daki olaylarda, Tahranda, gösteri yapan üniversite öğrencilerine bir çavuş katılmak istemiş, orada görevli bir teğmen çavuşa ateş ederek onu engellemiştir. Ancak teğmenlerinin ateş ettiğini gören askerler paniğe kapılmış ve ateşe başlamışlar, sonuçta 40 kişi ölmüş yüzlerce kişi yaralanmıştır.

Ordu içinde «ayakırı» hareketlerin gelişme ihtimalinin varlığı, Şah'ın bazı demeclerinden de belli olmaktadır. Şah; «bütün İran ordusu kendisine başkaldırıyor bile», onları da halk hareketini de bastırarak «özel birlikler» olduğunu durup dururken vurgulamaktadır.

«ÖZEL BİRLİKLER» «ÖZEL» DEVLET

Hareket yeteneği ve ateş gücü bakımından ordunun geri kalanından hayli üstün olan ve operasyon yapabilmek için ordunun öteki bölümlerine ihtiyacı bulunmayan bir elit özel birlikler topluluğu, 40.000 Amerikalı «askeri danışman», binlerce İsrailli ve Güney Koreli komando, Şah'ın keşin denetimini altında bulunmakta, onun en büyük

—ve son— güvencesini oluşturmaktadırlar. Şah işte bu güvencesine dayanarak, «bu ülkenin kendisine babasından miras kaldığını» ve «gerekiirse» ülke nüfusunu «devraldığı sayıya» indirebileceğini ileri sürmektedir: 40 milyona yakın nüfuslu İran 12 milyona indirilecektir 'yanıl' «Gerekirse».

Şah'ın bu tutumunu çağımızda halk toplumsal hareketin karşısına çıkabilecek bir sorunu yansıtmaktadır. Bugün toplumsal muhalefet hareketleri, çok güçlü ve etkili bir orduya karşı mücadele vermek zorundadırlar. Bunun ötesinde, devletler, bugün vardıkları yetkinlik düzeyinde, soyut, mutlak bir iktidar mekanizması haline gelmişlerdir, yönetmek amaçlaşmıştır. Toplumun üzerindeki denetleyici konumlarını koruyabilmek için, bu konuma sahip olmalarının önkoşulu olan, toplumsal yaşamasına bile meydan veremeyebilirler. Elilerindeki güç birikimi, gerçekten de toplumu bir yerlere «indirebilecek» ölçülerdedir ve işte bu güce dayanılarak toplumla savaşılacaktır. Ne pahasına olursa olsun devlet varlığının ve denetiminin korunması, ayakta tutulması, yönetici sınıf için çalınca bir amaç olabilmektedir; ve devlet aygıtları, topluma karşı olağan durumlarda sürdürdükleri işlevlerini en açık, en basit biçimiyle, «zor kurumu»nun ne olduğunu dünya alemine anlatmak istercesine yerine getirmektedirler bulunam durumlarında. Devletin, toplum üzerindeki devlet denetiminin amaçlaşmasını herhalde en iyi, «ülkesinde huzuru sağlamak için gerekirse bütün halkı öldürebileceğini» söyleyen Nikaragua diktatörü Somoza'dile getirmiştir. (Bk. geçen sayımızdaki Nikaragua'ya ilişkin yazı).

«ŞAH'IN SIKINTISI BİZİM DE SIKINTIMIZDIR...»

İran muhalefet hareketi, kendisini bu anlayışla savunan bir devlete karşı mücadele etmesinin yanısıra, yine evrensel boyutları olan ikinci bir olayla da karşı karşıyadır: Uluslararası sistem; çeşitli büyük güçlerin tavırları; Şah'ın arkasındaki büyük siyasal, ekonomik, askeri, diplomatik destek. İran halkının karşısında, yeni anlaşmazlıklara yol açabileceği, yeni denge hesaplarını gerektirebileceği, oturmuş bir düzeni sarsabileceği için böyle ufak tefek olaylara karşı emperyalist sistemin merkezleriyle reel-sosyalizmin tarihî ittifakından oluşan bir dünya bulunmaktadır. Uluslararası büyük güçlerden herhangi birinin global stratejisi içinde kendisine sunulan yer kabullemeyen her ulusal kurtuluş hareketi, her sosyalist hareket, her halk hareketi bu sorunla karşılaşmış için, burada da İran olaylarının İran sınırlarını aşan bir boyutunun varlığından söz edebiliriz.

«İnsanlık Dostu» Carter, her fırsatta, «Washington ile Tahranda büyük dostluk ilişkilerinin» korunması gerektiğini bildirerek Şah'ı desteklediğini açıklamaktadır. İngiltere Başbakanı Callaghan, «rejimi sağlamak ve refah içinde bir İran'ın dost ve müttefikler için önemli»ni vurgulamakta, bu nedenle Şah'dan yana olduklarını belirtmektedir. Bunların yanısıra, Federal Almanya, Japon-

Birkin 46-47/20

ya gibi öteki emperyalist devletler de Şah rejiminin devamı için bütün imkânlarını seferber etmekte, reel-sosyalist ülkeler bu destek yarısından biraz geriden de olsa onları izlemektedirler. Demokratik Alman Cumhuriyeti, Çekoslovakya, Şah'a «iyi ilişkiler kurmak» anlamına gelecek çağrılar yapmaktadırlar. Dünya büyük güçleri arasından kendine bir yer açmaya çalışan Çin Halk Cumhuriyeti de Hua Kuo Feng'in İran'da yer yerinden oynarken yaptığı ziyaretle boygöstermiş ve Feng ayrılırken yaptığı mesajla «anti-emperyalist» Şah'a teşekkür etmiş ve «Üçüncü Dünya Ülkesi» İran'la ülkesi arasında önemli gelişmeler umduğunu bildirmiştir.

Özellikle Batı devletlerinden gelen desteği Şah'ın hakketmediğini kimse söyleyemez. Şah dış ülkelerden aldığı yardımların karşılığını verdiğini ifade etmekten çekinmemektedir. «Dış yardıma gelince», demektir, «bence şunu ispatlamışızdır ki, biz bu yardımı dürüstçe almasını, akıllıca kullanmasını ve karşılığında şükranlarımızı göndermesini biliriz». Bu «şükranların» petrol anlaşmalarından, Batı sanayilerine sermaye olarak aktarılan veya Batı bankaları aracılığıyla emperyalist sistem hizmetine sunulan petrol gelirlerinden, Ortadoğu bölgesinde sadık bir jandarma görevini hoşnutlukla yerine getirmek vb.den oluştuğunu uzun boylu vurgulamak gereksiz.

Bu durumda «yabancı egemenliğine» keskin karşı olduğunu haykıran bir halk hareketine, «ne-reye» kadar gidebileceği belirsiz olan bu harekete karşı Şah'ın yoğun biçimde desteklenmesinde hiç şaşılacak yan var mıdır? Üstelik gitgide azalan petrol rezervlerinin mümkün olduğu kadar çoğunu kapatmak gibi bir acil ihtiyacı Batı bütün benliğinde hissederken...

Batı'nın kendisine gösterdiği bu ilginin nedenlerini elbette çok iyi kavramış bulunan Şah, kendisini destekleyenlere şükranlarını sunarken, desteklenmesi durumuna karşı da onları uyarmaktadır. İran'da rejimin değişmesi halinde İran'a «ekonomik bakımdan bağlı» bulunan ülkelerin petrolsiz kalabileceklerini, «zor duruma düşeceklerini» söylemektedir.

Batı Şah'ı rahatlatan demecler, açıklamalarla onun bu tür sözlerine son veremeyi bilmiştir. Carter, insanlık adına bir jest daha yaparak Şah'a onur veren sözler etmiş, «İran ile olan dostluğumuz dış politikamızın temel direklerinden birisidir», «Şah'ın ilerici yönetimi Batı dünyası için büyük bir değer taşımaktadır» demiştir. Fakat şüphesiz İran'ın Batı'yla ilişkilerini ve sorunun ikisi açısından da oldukça açık biçimde dile getirilmesini Muhafazakâr İngiliz gazetesi Daily Express yapmıştır: «İran Şahi Muhammed Rıza Pehlevi'nin en büyük sıkıntısı halk desteğinden yoksun olmasıdır. Ancak Şah'ın sıkıntısı bizim de sıkıntımızdır, zira İran, dünyanın iki numaralı petrol ihracatçısıdır. Eğer Şah devrilir ve yerine Batı düşmanı bir rejim gelirse bu büyük bir felaket olur» (abc).

Şah'ın bu uluslararası konumuna karşılık İran halk hareketinin sözü edilir bir dış desteği yok-

tur. Özellikle hareketin dini görünümünden ötürü dünyanın demokratik-devrimci güçleri de bu harekete karşı oldukça çekingen tavırlar almakta, onu açıkça desteklememektedirler. Oysa bu harekete karşı takınılacak tavır konusunda doğru sonuçlara ulaşabilmek için İran'daki hareketin değerlendirilmesi, onun temel özelliğinin dini görünümünde değil toplumsal anlam ve içeriğinde aranması, «hiçbir tarihi dönem» «kendi bilinciyle» değerlendirilemeyeceğini öneren Marksist tezin burada da akla getirilmesi zorunludur.

HALK HAREKETİ GERİCİ Mİ?

İran muhalefet hareketinin ezici ağırlığa sahip kesiminin, yani her gün sokaklara dökülen, bir an bile duraksamadan kararlılığını kanıtlayan, haber bültenlerinde kısaca «göstericiler» diye geçen yüzbinlerce insanın, halkın, bugün dini önderlerin ideolojik etkisi altında bulunduğu, dini motiflerin hareketi ve ona katılan insanları tümüyle kapladığı açıktır. Ancak buradan kalkarak hareketin «gerici» olduğu gösterilebilir mi acaba? Bırakaya gelip toplumsal sorunlardan söz edebildiği tek yeri cami olan bir halkın, taleplerini dini ideoloji içinde, bu ideolojinin siyasal-toplumsal anlayışıyla uyusarak dile getirmesi, dini ideolojilerin tipik işlevinden yola çıkılarak «gericilik» diye nitelenebilir mi?

İran tarihinin özgül yönleri, bu sorunların doğru cevabına ışık tutmaktadır.

Halk hareketinin dini önderlerle ve ideolojiyle ilişkiliği, onun gerici talepler öne süren gerici nitelikli bir hareket olmasından değil, bizzat dini öğelerin, İran'da düzene karşı demokratik özellikler gösteren muhalefet girişimlerinin her zaman içinde bulunmuş olmasındandır. Din adamları, toplum üzerindeki büyük etki imkânlarından da yararlanarak, devlete karşı ne zaman bir muhalefet gelişse, aktif olarak bunun içinde yer almışlardır.

Dini muhalefetin sürekli ve demokratik nitelikler taşımasına yol açan etmenlerin başında İran Şiirlerinin önemli bir inancı gelir. Şiilik'te Allah'la kulun arasında hiçbir varlık giremez. Allah'ın elçisi İmam dünyaya geri döüne kadar insan sadece kendi kendisinin efendisidir. Dolayısıyla dini ideoloji toplumun üzerinde yer alan, ona yukardan birtakım zorunlulukları dayatan hiçbir siyasal otoriteyi tanımamakta, kabul etmemektedir. Devletin, Allah'ın düzeninde yerli yoktur, Allah'ın koyduğu ilkelere uvmamaktadır, yasal değildir, «ilegal» bir varlıktır. İran devletin böyle bir ideolojinin yaygın bulunduğu halka sınıflar-üstü görünümünü kabul ettirmesi, toplumun saygı ve güven duygularını uyandırarak onu kendisine bağlaması mümkün olmamıştır.*

* İran'da ayrıca Türkler, Kürtler gibi ulusal azınlıkların bulunması da devletin denetimini güçleştiren bir etmen olarak, bazan alttan alta, bazan açık, şiddetli biçimde etkisini duyurmuştur. Bundan başka, İran ülkesi hayli geniş bir alana yayılmıştır, ve on-onbes yıl

Birkin 46-47/21

Din adamlarının hem bu ideolojinin önderleri olduklarından, hem de devlet otoritesi güçlendikçe kendi otoriteleri azaldığından devlete karşı sürekli bir *olumsuzlama* tavrı içinde olmaları hayli anlaşılır bir şeydir. Öte yandan halkın sözü geçen ideolojiye geniş ölçüde sahip oluşu, dinî önderler üzerinde bir denetim etmeni olmuş, yöneticiler emgen kesimlerle, devlette yakınlaşan din adamlarının sözü dinlenmemiştir.

Bu nedenlerle devlete karşı başkaldırlarda din adamları hep halkın yanında, hattâ başında olmuşlardır. Aynı zamanda halkın toplumsal sorunlar konusunda aydınlatıldığı tek yerin camiler olması, bu din adamlarının vaazlarının halk üzerindeki etkisini mutlak kılmış, Şii inanışı gereği dinî önderlerin yaptırım gücü olan yorumlarının günlük hayat içinde de belirleyici olması onların toplumsal gücünü, etkisini artırmıştır.

Buna eklenmesi gereken, Mutlakiyete karşı gelişen çılgın ulusçuluğun da din adamlarınca iyi karşılandığı, ulusal taleplere dinî önderlerin kararlı biçimde sahip çıktığıdır.

İran dinî önderlerinin devlet baskısına ve yabancı egemenliğine karşı tavrı alma gelenekleri böylece oluşmuştur. Bu gelenekler bugün de İran halk hareketinin anti-emperyalist, demokratik özellikler göstermesinin temel nedenleridir.

Amma bizzat dinin bu biçimde ön planda olması, rejim yanlılarına «uygar Batı'nın», hattâ dünya demokratik kamuoyunun belli bölümlerinin desteğini sağlamakta yardımcı olmuştur. Dinî ideolojinin etkinliği, böylelerine bol bol karamala malzemesi sağlamıştır. Onlara göre, dinî önderler ülkenin «modernleşmesine, liberalleşmesine» karşıdır, eski «konumlarını kaybetmemek için» ülkenin «gelişmesine» karşı oldukları açıktır. Kadın-erkek ayrımının silinmesine karşıdır, tiyatro, sinema ve televizyonun kaldırılması, içkinin yasaklanması gibi hiç uygar olmayan talepler öne sürmektedirler, bunlardan ötürü ne kadar gerici oldukları ortada değil midir?

Burada vahim bir çarpıtma sözkonusudur. Dinî gerekçelerle öne sürülen taleplerin, girişilen eylemlerin ardında çoğu zaman dış güçlere bağımlılığa karşı, ulusçu, ya da ülke içindeki insanlık-dışı baskılara karşı, demokratik özemler bulunmaktadır. Örneğin 1890'da müctehid Hacı Hasan Mirza'nın müminlere tüttün ekmeği ve kullanmayı yasaklamasıyla, bugünkü halk hareketinin sinemalara, bankalara karşı yapıp yıkmaya eylemlerine girişmesi, resmî çevrelere gerici örnek diye sunulmalarına karşın, İran'daki dinî motifli hareketin gizli niteliğini gösterirler asıl. Tüttünün yasaklanmasının nedeni keyif vermesi vb. olmayıp tüttün tekeline

öncesindeki sınırlı gelişmelere kadar ülke çapında bir teknik altyapı, ulaşım ağı v.b. bulunmaması nedeniyle özellikle kırsal alanların merkezi denetimi pek sağlam kurulamamıştır. Devletin bu üç temel sorunun üstesinden gelememesi, rejimin korunması için sadece tek yol bırakmıştır: Mutlak baskı, en ufak uyanışı belirlisinin şiddetle bertaraf edilmesi.

İngilizlerin sahip bulunuşu ve bu yoldan İran halkını sömürmeleriydi ve bugün halk sinemaları —Humeyni'nin deyişiyse— yönetimin özel olarak seçtiği seks filmlerini oynatarak «gençliğin toplumsal sorunlarla ilgilenmesini» önüyorlar diye, «yoz bir kültür aşıyorlar», diye kırıp dökmekte; bankaları ise, halkı ağır yükler altında ezen bir vergi düzeninin kurumları olduklarından ötürü tahrip etmektedir.

İran halk hareketine karşı öne sürülen temaların başında kadınların durumu gelmektedir. Rejim savunucuları, dinin kadına vereceği köle konumuna karşı olduklarını, dinî önderlerin ise bunu istediklerini ileri sürmektedirler. Oysa yine Humeyni, Kadın Haklarına değil, «kadının varolan düzen içinde düşürüldüğü konuma» karşı olduklarını ısrarla vurgulamaktadır. Humeyni, kadın sorununa bakışlarının, onbinlerce kadının erkekleriyle birlikte gösterilerde yer alısından belli olması gerektiğini söylemektedir. Gerçekten de İran tarihinde —çok başka ülkelerin tarihinde de— kadınların siyasal mücadelede bu kadar yoğun katıldıklarına rastlanmamıştır şimdiye kadar; sadece Eylül başındaki gösterilerde, Tahrân'da, 200.000 kadın sokaklara dökülmüştü.

Dinî muhalefet konusunda son olarak değinilmesi gereken nokta, hareketin bugün vardıgı boyutlarda dinî önderlerin artık giderek hareketin «öncüleri» konumundan «sözcüleri» durumuna gelmeleridir. Bugünkü *hareketlilik*, onların *yönlendirdiği* değil daha çok tâbi olduğu bir aşamaya varmıştır. 8 Eylül'de gösteriler, örneğin, dinî önderlerin karşı koymasına, yasaklamasına karşın yapılmıştır. Orduya ve polise silahla karşı koyma yanlısı gözükmeyen dinî önderler artık halkın da silahlanması gerektiğinden açıkça söz etmektedirler. Halk hareketinin olgunluk düzeyi yükseldikçe dinî ideoloji fazla sınırlı kalabilir, dinî önderler aktif muhalefet ile bağnazlık arasında çelişkiye kahrılarsa muhtemelen hep birincisinin yararına taviz vereceklerdir. Belki de hareket onları açacaktır. Bu güçlü bir ihtimal değil, ama tümüyle de imkânsız değil.

Ancak halk hareketinin, Monarşinin yerine demokratik bir cumhuriyet kurulması, demokratik hak ve özgürlüklerin tanınması gibi genel taleplerin dışında, derli toplu, bir bütünlüğe sahip bir siyasal-toplumsal programı, net hedefleri ve onu böylesi bir program ve hedefler doğrultusunda yönlen-direcek siyasal odağı yoktur. Bu nedenle, hareketin başarısı halinde bile zorunlu olarak bir boşluk doğacaktır.

Devlet yönetiminde görev almak istemeyen —dünya görüşleri bunu gerektiriyor— dinî önderlerin dışında ciddiye alınabilecek tek güç Ulusal Cephe'dir. Musaddık'ın çizgisini sürdürme iddiasında olan ve onun namından yararlanarak belirli bir güç elde eden Ulusal Cephe liberal bir millileştirme programına sahiptir. Ve iktidar olursa, İran'da kapitalist gelişmeyi hızlandırma ve sağlama amaçla doğrultusunda iş göreceğini ileri sürülebilir. Ulusal Cephe'nin, kendisini yüzyıllardır sıkı cen-

dereleri kırmış ve değerleriyle, dünya görüşüyle, eylemiyle büyük bir değişim geçirmiş İran halkı-

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

- Fred Halliday, «Iran. The Economic Contradictions», *Merip*, Sayı 69/1978.
Ervan Abrahamian, «The Political Challenge», *a.g.e.*
«The Start of a Gigantic Explosion», An Interview with Iranian Shi'ite Leader Ayatollah Khomeini, *a.g.e.*
Parvin Nagafi, «Shah's Arsonists Claim 600 Victims», *Inprecor*, Cilt 16/Sayı 33, 1978 (İngilizce basım).
P. Nagafi, «Demonstrations Throughout Iran», *Inprecor*, Cilt 16/Sayı 34, 1978 (İng.).
P. Nagafi, «Three Million Protest Shah's Rule», *Inprecor*, Cilt 16/Sayı 35, 1978 (İng.).
P. Nagafi, «80.000 in Tehran Mourn Victims of Massacre», *Inprecor*, Cilt 16/Sayı 36, 1978 (İng.).
Babak Zahraie, «Lift the Martial Law in Iran», *a.g.e.*
Reza Beraheni, «The Shah Must Go or 35 Million Will Die to Duts Him!», *a.g.e.*
Saber Nickbin, «Le développement du mouvement de masse contre la domination du Shah», *Inprecor*, Sayı 16/1978 (Fransızca basım).
Bahman Nirumand, «Stützt der Pfauenthron?», *Kritik*, Sayı 18/1978.
Nahost Kommission, «Regierungswechsel im Iran: Die Massen kämpfen wieder», *Arbeiterkampf*, Sayı 137/1978.
Nah. Komm., «Opposition im Iran», *Arbeiterkampf*, Sayı 138/1978.
Nah. Komm., «Schah: Mörder», *a.g.e.*

na toplumsal bir alternatif olarak görünmesi hayli güç.

- Nah. Komm., «Nieder mit der Schah-Regime!», *Arbeiterkampf*, Sayı 142/1978.
Nah. Komm., «Iran: Am Rande des Bürgerkriegs», *a.g.e.*
Nah. Kom., «Israelische Berater im Iran», *a.g.e.*
«We can easily build a factory, but how do you educate politicians?», An interview with the Shah, *Time*, 18 Eylül 1978.
«The Shah's Divided Land», *a.g.e.*
Haluk Gerger, «İran'daki Dinci Muhalefet ve İdeolojik Kökeni», *Milliyet*, 6.11.1978.
Reşat Kasaba, «Türkiye ve (ya) İran», *Toplum ve Bilim*, Sayı 5/1978.
Son ayların *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazeteleri.

KİTAPLAR:

- B. Nirumand, *Hür Dünya Diktatörlüğü*, Anadolu Y., Ankara 1968.
U. Albrecht / D. Ernst / P. Lock / H. Wulf, *Silahların ve Azgelişmişlik*, Birikim Y., İstanbul 1978, s. 131-150.
A. Sampson, *Petrol Oyunu*, Altın Kitaplar Y., İstanbul 1976.
B. Djazani, *İran'da Silahlı Mücadele* Yar Y., İstanbul 1978.
A.H. Abadani, *İran Raporu*, Üçüncü Dünya Y., İstanbul 1977.
CISNU, *Leben und Kampf der iranischen Arbeiterklasse*, 1978.
Central Committee of Tudeh Party of Iran, «SA-VAK. Shah's Secret Police», *Information Bulletin*.

—oOoOo—

Federal Almanya Güvenlik Yasası

Yıllarca süren ön çalışmalardan sonra 1976 Haziran'ında «İçişleri Bakanları Sürekli Konferansı»na bir «Federal Polis Yasası Tasarısı» ortaya atıldı. Eyalet İçişleri Bakanlarını bir araya getiren sözkonusu konferansa Sosyal-Demokratlar (SPD), Hür Demokratlar (FDP), Hristiyan Demokrat/Hristiyan-Sosyal Partilerin (CDU/CSU) üyeleri katılmışlardır.

Yeni yasa tasarısına göre, sokakta infaz edilen idam cezası (polisin adam öldürme «hak»ı) düzenleniyor ve korunuyordu. Bu amaçla polis, ağır silahlarla donatılacaktı. On dört yaşından küçük çocuklar da vurulabilecek, insan yığınlarının üzerine serbestçe ateş açılabilirdi. Bunun dışında, polislin şimdiye kadar yasadışı biçimde sürdürdüğü kimlik kontrolü ve ev arama eylemleri tümü-

le yasalığa kavuşuyordu. Aşağıda yeni «yasa tasarısı»nın bazı maddeleri özetle yer almaktadır:

KİMLİK TESPİTİ VE HABER ALMA ÇALIŞMALARI

- «Polis
3. Eğer bir kimse,
a) Gerçek dayanak noktalarından hareketle
aa) Bazı kişilerin cezaı gerektiren eylemler kararlaştırdıkları, hazırladıkları veya denetledikleri
bb) Gerekli izne sahip olmadan bulundukları veya
cc) Hükmü giymiş suçluların saklandığı var sayılabilecek yerlerde bulunuyorsa...» bir kimsenin kimliğini tesbit edebilir.